

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Varsinais-Suomen hyvinvointialue pitää kannatettavana velvoitetta hakea ensisijaista etuutta ennen toimeentulotukea. Kuitenkaan esityksessä ei oteta huomioon asiakkaiden yksilöllisten elämäntilanteiden ja toimintakyvyn vaikutuksia työllistymiseen; lisäksi monelle osa-aikatyötä tekevälle kokoaikatyö ei ole mahdollista. Yksilökohtaisen harkinnan on oltava mahdollista jatkossakin, ja on otettava huomioon haavoittuvassa asemassa olevat henkilöt, joille työllistyminen ei ole mahdollista toimintakyvyn, terveyteen tai elämäntilanteeseen liittyvistä syistä.

2 a §. Velvollisuus ilmoittautua työnhakijaksi: Toimeentulotukilaki velvoittaa henkilöä pitämään kykynsä mukaan huolta itsestään ja omasta elatuksestaan, minkä vuoksi toimeentulotukilain 2 a §:ssä säädetään 17–64-vuotiaan velvollisuudesta ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi lukuun ottamatta tiettyjä säännöksessä lueteltuja tilanteita. Velvollisuus ei koske työssä palkansaajana tai yrittäjänä toimivaa eikä päätoimisesti opiskelevaa henkilöä, tai henkilöä, joka on laitoshoidon tai lääkärin toteaman sairauden vuoksi esteellinen vastaanottamaan työtä. Epäselväksi jää, tarkoitetaanko tässä laitoshoidolla myös laitospalvelua, vai eikö laitospalvelussa olevaa henkilöä katsota esteelliseksi vastaanottamaan työtä. Tämä olisi syytä avata tarkemmin.

10 §. Alennettu perusosa: Täysi-ikäinen alle 25-vuotias on jättänyt hakematta koulutukseen, aiheuttanut omalla menettelyllään sen, ettei häntä ole valittu koulutukseen. Mitä tarkoittaa, että ”on aiheutunut omalla menettelyllään sen, ettei häntä ole valittu”? Voidaanko tällä tarkoittaa esimerkiksi henkilön huonoa koulutodistusta, pääsykokeissa epäonnistumista, tai että on jättänyt menemättä pääsykokeisiin. Lauseen muotoilu jättää liikaa tulkinnanvaraa ja vaarana on mielivaltainen tulkinta.

Toimeentulotukea alennetaan 50%, jos henkilö ei hae ensisijaisia etuuksia, tai hakeudu kokoaikatyön työttömäksi työnhakijaksi. Miten on arvioitu, voiko 50% alennetulla toimeentulotuella tulla toimeen? Entä voiko alennus jatkua toistaiseksi, jos henkilö ei hae hänelle ehdotettua etuutta tai ilmoittaudu kokopäivätyön hakijaksi? Esityksessä ei ilmene, että alennukselle olisi maksimirajaa. Alentamista ei kuitenkaan voitaisi tehdä, jos alentaminen vaarantaisi ihmisarvoisen elämän turvan mukaisen välttämättömän toimeentulon tai alentamista voitaisiin muuten pitää kohtuuttomana. Mikäli katsotaan, että 50% perusosalla tulee toimeen ja se takaa ihmisarvoisen elämän, niin herää kysymys, minkä vuoksi perusosa on nykytilanteessa puolet korkeampi. Tämä kuulostaa ristiriitaiselta.

Esityksessä ehdotetaan, että toimeentulotuen alentaminen jatkuisi tilanteissa, joissa alentaminen johtuu työttömyysetuuden määräaikaisesta katkeamisesta, korkeintaan niin kauan, kuin katkos kestää täysiksi kalenterikuukausiksi mitoitettuna. Tilanteissa, joissa perusosaa olisi alennettu sen vuoksi, että työttömyysetuuden katkos kestää toistaiseksi, alentaminen jatkuisi enintään kuusi kuukautta. Tästä herää jälleen kysymys, miten tämä ei vaaranna ihmisarvoisen elämän turvan mukaista välttämättömyyttä toimeentuloa.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Perusosan leikkaus osuu kaikista heikoimmassa asemassa oleviin henkilöihin, joihin on jo kohdistettu sosiaaliturvan leikkauksia. Lisäksi esitetty ansiotulojen suojaosan poistaminen ei näyttäytyä hyödyllisenä, koska se heikentää työllistymisen kannusteita. Leikkaukset ovat päinvastaisia suhteessa siihen, mitä tapahtuu elinkustannusten kehityksessä. Toimeentulotuen ostovoima heikkenee entisestään, ihmisten toimeentulo heikkenee entisestään. Tarve täydentävälle ja ehkäisevälle toimeentulotuella tulee kasvamaan, köyhyysriskissä ja köyhyysrajan alapuolella elävien ihmisten määrä tulee kasvamaan. Tämä tulee näkymään erityisesti mielenterveyteen ja taloudelliseen toimintakykyyn liittyvänä palvelutarpeen kasvuna hyvinvointialueilla.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Asiakastietojen sujuva siirtyminen viranomaisten keskuudessa on sinänsä kannatettavaa, mutta asiassa tulee huomioida yksilön yksityisyydensuoja ja tietosuoja. On tärkeää, että asiakas on tietoinen siitä, mitä tietoja luovutetaan, kenelle ja mihin tarkoitukseen.

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

Ei lausuttavaa.

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Hyvinvointialue katsoo, että kolmen kuukauden määräaika on erittäin haasteellinen löytää uutta vuokra-asuntoa, erityisesti kasvukeskuksissa. Yksilökohtainen harkinta ja alueelliset erot tulee tässä ottaa huomioon.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Lakimuutoksen vaikutusten arviointi jää puutteelliseksi paitsi yksilötasolla eri ihmisryhmät huomioiden, myös hyvinvointialue- ja kunta-tasolla. Esityksestä ei ilmene, millaisia vaikutuksia leikkauksilla tulee olemaan hyvinvointialueiden ja kuntien kustannuksiin.

Muu lausuntopalaute:

Nykyisen lain kohta 2 a § "4) ole laitoshoidon tai lääkärin toteaman sairauden vuoksi esteellinen vastaanottamaan työtä;" on ehdotettu muutettavaksi muotoon 2 a § "5) ole laitoshoidon vuoksi esteellinen vastaanottamaan työtä". On kyseenalaista, että henkilön terveydentilan ja työkyvyn arvioineen lääkärin ammattitaito sivuutetaan ja katsotaan, että työkyvyn henkilö voisi vastata lain vaatimukseen ja työskentelemään kokoaikaisesti. Lainkohdan muutosta ei näin ollen voida pitää kannatettavana.

Esityksen perusteluissa todetaan, että kunnat ja hyvinvointialueet veloitetaan kehittämään edullisia asumispalveluita ja asumisneuvontaa yhdessä kuntien vuokratilayhtiöiden ja yksityissektorin kanssa toimeentulotukiasiakkaille yhteistyössä Kelan tietopohjan kanssa. Mitä tässä yhteydessä tarkoitetaan asumispalveluilla, asumispalvelua toimeentulotukiasiakkailleko?

Vastuu asiakkaan tilanteen arvioinnista perusosan alentamisen yhteydessä olisi kokonaan Kansaneläkelaitoksessa ja harkinnassa saattaisi tulla entistä useammin tietoon myös palvelutarpeita, joita Kansaneläkelaitos ei aiemmassa asiointissa ole havainnut. Miten on arvioitu, että harkinnassa saattaisi entistä useammin tulla tietoon palvelutarpeita, joita Kela ei olisi aiemmassa asiointissa havainnut. Muuttuvatko harkinnan perusteet tai tapa, jolla harkintaa varten tehtävä selvitys asiakkaan tilanteesta tehdään Kelasta? Tämä jää epäselväksi.

Esityksessä on viitattu todisteena tutkimukseen, jonka mukaan suojaosa ei lisää asiakkaiden työssäkäyntiä ja jossa todetaan, että tällä ei ole tilastollisia vaikutuksia työntekoon keskimäärin, mutta naisten osalta vaikutuksia näytti kuitenkin olevan. Tuloksia ei myöskään arvioitu niiden osalta, jotka saivat toimeentulotukea lyhyen ajan.

Lain valmistelutekstissä mainitaan, ettei perusosan alennusta voida enää tehdä palvelutarpeen arviointiin osallistumattomuuden perusteella. Tämä saattaa poistaa niin sanotusti turhat palvelutarpeen arvioinnit ja asiakkaiden tavoittelut tilanteissa, joissa asiakkailla ei ole sosiaalihuollon tarvetta. Kuitenkin huoleksi jää, ohjaako Kela aktiivisesti palvelujen tarpeessa olevia henkilöitä jatkossa hyvinvointialueen palveluiden piiriin.

Perustoimeentulotuen ansiotulovähennys, jonka suuruus on voimassa olevassa laissa 150 euroa kuukaudessa, poistettaisiin muiden kuin alle 18-vuotiaiden osalta. Myös vähäisiksi katsottavat muut tulot ja avustukset otettaisiin jatkossa huomioon täysimääräisesti muiden kuin alle 18-vuotiaiden osalta. Tämä on yksi heikennys yksilökohtaisen harkinnan toteutumiseen, jota ei voida pitää kannatettavana.

Esityksen ehdotuksissa todetaan, että muina perusmenoina tarpeellisen suuruusina huomioitavat terveydenhuoltomenot rajattaisiin välttämättömiin terveydenhuoltomeneihin. Kuitenkin muutoksen käsittely vaikuttaa jäävän pintapuoliseksi, huomioiden muutoksen suuruus käytännössä.

Esityksen mukaan perusosan leikkaukset ja alentamiset lisäävät tarvetta taloussosiaalityölle. Miten asiaa on arvioitu? Oletettavaa on, että täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen hakemukset lisääntyvät, mutta tilanteissa ei aina ole kyse asiakkaiden taloudenhallinnan puutteista.

Esityksen mukaan täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen ohjeet uudistetaan ja yhtenäistetään. Hyvinvointialueet velvoitetaan säännönmukaisesti tarkastamaan ohjeiden yhdenmukaisuus. Tarkoitetaanko tällä myöntämisperusteita? Sinänsä hyvä tavoite, mutta toteutus tulee olemaan haastavaa eikä ota huomioon alueellisia hintaeroja. Jos myöntämisperusteet yhtenäistetään, eri hyvinvointialueiden myöntämisperusteissa tulisi ottaa huomioon alueiden keskimääräinen hintataso.

Kohola Kaisu
Varsinais-Suomen hyvinvointialue